

Megan Erickson: Röda blöjbarn

[Ur Jacobin magazine, nr 27, hösten 2017, specialnummer om ryska revolutionen. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Jag arbetade under tre år på ett privat dagis, och visade runt föräldrar som var besatta av risker och ekonomiskt ansvar. Tog vi fingeravtryck och gjorde bakgrundskontroller på de anställda? Hur ofta? Bytte manliga anställda blöjor? Och i så fall, kunde deras barn få blöjor bytta av kvinnliga dagisfröknar istället? Det var ledsamt att det var dessa frågor föräldrarna tänkte på främst, före frågor om vad deras barn gjorde hela dagen när vi hade hand om dem.

I det kapitalistiska samhället tänker man sig att kärnfamiljerna är privata enheter som verkar i motsättning till varandra och åtskilda från staten. Evangeliska kristna kanske hävdar att det ska vara en patriark som leder familjen, medan liberaler tänker sig ett bredare spektrum av möjliga arrangemang. Men familjeformen är densamma: uppsplittrad och ekonomiskt självständig. Barnet är föräldrarnas ansvar och de är nästan de enda som har investerat i barnet, och föräldrarna förväntas vaksamt övervaka risker för deras investering, även när de inte är i närheten. Om ditt barn skadas eller blir sjukt är det du som drabbas, inte samhället, och det är ditt jobb att fixa det.

USA har de sämsta siffrorna för barnmisshandel i den industrialiserade världen – men den överväldigande majoriteten (omkring fyra av fem) begås av föräldrar, inte dagispersonal. Men föräldrarnas farhågor om att lämna sitt barn på dagis är inte ogrundade. Den amerikanska barnomsorgen är till stor del oreglerad och tillgången påverkas av familjens förmögenhet, och det är upp till enskilda familjer att ”välja” och bevaka programmets kvalitet. En översikt som 2007 gjordes av Nationella institutionen för barnhälsovårdens utveckling visade att bara 10% av USA:s barnomsorg ger högkvalitativ omsorg. De flesta klassificerades som ”genomsnittliga” eller ”dåliga”. Och en rapport från OECD om barns välbefinnande visade att USA ligger på 24:e plats av 30 länder i fråga om hälsa och trygghet, delvis beroende på brist på social politik för barn.

Denna situation upprätthölls å ena sidan av de konservativas utfästelser mot tanken om den patriarkala kärnfamiljen och fiendskap mot att staten ska lägga sig i föräldrarnas rättigheter. Det enda verkliga försöket att tillhandahålla en federalt finansierad barnomsorg i USA stoppades av Nixons veto på grund av att den ”ledde till försvagning av familjen”. För sin del har de amerikanska liberalerna fullständig misslyckats att ge uttryck åt en positiv syn på social uppfostran – och försöker istället rättfärdiga program för barnen med hjälp av en sorts morbida bokföring, där barn berättigas till tillsyn idag eftersom det är billigare än att sätta dem i fängelse senare. ”ROI” [Return on Investment], avkastning på investerat kapital, är ett favoritmått både för demokrater och miljardärer som ska reformera utbildningen.

Skolsystemen är de områden där moderna samhällen håller föräldrarnas, barnens och statens behov, rättigheter och intressen i jämvikt. Från skolorna behöver föräldrar barnomsorg, barnen behöver uppfostran och staten behöver en framtid. Men medan amerikaner har en benägenhet att betrakta det som motstridiga intressen, ansåg bolsjevikerna att statligt drivna skolor kunde befria mödrar från

det privata hushållsarbetets slavgöra och ekonomiska beroende, samtidigt som de tillät barnen att delta i offentliga, samarbetande lekar. Nästan direkt efter att de hade gripit makten förklarade de att utbildning från förskola till universitet var en rättighet för varje medborgare.

Före oktoberrevolutionen var 70% av ryssarna analfabeter. Under tsaren reserverades skolorna i allmänhet för de rika och kyrkan hade tillsyn över dem. Katarina II hade klargjort att hon ansåg att alltför mycket utbildning var farligt för den monarkistiska samhällsordningen. Bolsjevikerna höll med – de såg analfabetism som ”en fiende till kommunismen” och inledde 1920 *likbez*, en kampanj som krävde att alla medborgare skulle lära sig läsa och skriva på sitt modersmål. För första gången trycktes läroböcker på hundratals minoritetsspråk. Fackföreningar och ungdomsorganisationer organiserade läsgrupper för att främja läs- och skrivkunighet, och med stor framgång: enligt 1926 års folkräkning kunde de flesta personerna läsa.

Revolutionens första år upplevde hur tusentals skolor, distributionscentraler, barnklubbar och kommuner, lekplatser och daghem planerades och skapades för ändamålet – många av dem till en början i hem som tidigare hade tillhört aristokratin. Bibliotek, konstgallerier och museer som tidigare bara hade varit öppna för forskare gjordes offentliga och värmdes upp för att ta emot besökare. Kvinnor fick betald barnledighet, och ”Palats för att skydda moderskap och barndom” erbjöd mat och sjukvård. Trots en stor brist på resurser verkade Folkkommisariaten för sociala ärenden, Alexandra Kollontaj, för att täcka landet med ett nätverk av institutioner för social barnuppfostran. ”Jag ansåg det vara min främsta uppgift att staka ut den väg som arbetarrepubliken skulle slå in på vad gällde att skydda kvinnans intressen som arbetare och som mor”, erinrade hon sig. 1921 fanns det 7.784 institutioner som betjänade 350.000 barn.

Barnen lockades till de nya skolorna med gratis måltider. Men vad skulle de lära sig när de väl var där? Hur skulle en ung kommunist lära sig? Bolsjevikerna hade en ambitiös politisk dagordning – barn kunde ha betraktats som helt oskrivna blad på vilka man kunde förverkligat denna radikala nya verklighet. Men istället för att försöka iscensätta framtiden med en mästrande läroplan, utformade de ett utbildningssystem som genomsyrades av Amerikas dåvarande progressiva undervisningsmetoder, och betonade möjlighet att uttrycka sig själv, samarbetande lekar, ”handfasta” aktiviteter och studentledda grupprojeckt. Förskoleelever skulle lära sig att leka egna lekar istället för att lärarna skulle sköta det åt dem. Elever i fjärde klass tillbringade hela året med att skriva och producera en pjäs om ett tema som de själva hade valt. För att lära sig anatomi undersökte barnen varandras hud före och efter att de hade sprungit. Som en amerikansk rektor uttryckte det: ”I sina statsstödda offentliga skolor ger faktiskt Sovjetryssland massorna den sorts utbildning som progressiva privatskolor i vårt land och Europa intensivt har försökt ge till de relativt få som går på dem.”

Den amerikanska läraren Lucy Wilson intervjuade hundratals ryska lärare som arbetade i hela världen, och hon besökte Sovjetunionen två gånger på 1920-talet. I en bok där hon redogjorde för sina observationer av ”det nya Ryssland”, beskrev hon både den största fattigdom och en känsla av enorma möjligheter. Lärare som varken hade papper eller pennor tog istället ut barnen på utflykter och vandringar i naturen, och ”varenda skön dag går det att se grupper av skolbarn i alla åldrar överallt – på gatorna, runt stadens murar, i offentliga byggnader, i industrianläggningar, på museer och konstgallerier, omedvetna om världen, uppslukade av att se och förstå.” Det tidiga bolsjevikiska

skolsystemet var mer likt den experimentella vision om ”den verkliga staden som skola” som anarkister som Paul Goodman hade, än något ur 1984.

I kapitalistiska samhällen som USA, där offentliga skolor alltmer används som skattefinansierade träningsläger inför arbetslivet, är läroplaner och normer mer inriktade på att förbereda barnen för vuxenlivets krav än på deras omedelbara behov och utveckling. VD-ar på teknikföretag, från Bill Gates till Mark Zuckerberg till Tim Cook, har förespråkade att barn ska börja lära sig programmera redan på dagis, och beslutsfattare som Obama håller med (samtidigt tillåter de trendigaste privat-skolorna i Silicon Valley inte datorer i klassrummen). I USA är skolan en förberedelse för det ”verkliga” livet. I det tidiga Sovjetunionen var skolan livet, kanske till och med verkligare än den vuxna världen utanför dess dörrar.

1927 reste en annan amerikan, John Dewey, runt i Sovjetunionen med en grupp undervisare, och han var övertygad om att bolsjevikerna försökte genomföra ett demokratiskt projekt i stor skala, som bara filantroper och privatskolor hade provat på i USA. Deweys lovord för de sovjetiska lärarna fick konservativa att hävda att han hade lurats av kommunisterna, men beundran var ömsesidig: Nadezjda Krupskaja, inflytelserik verkställande Kommissarie för utbildning, läste och var förtjust i hans bok, och *Individ, skola och samhälle* rekommenderas officiellt som läsning för sovjetiska lärare. Dewey dokumenterade sina observationer om inofficiella utflykter såväl som officiella besök på ”mönsterskolor”, som mitt under svält och inbördeskrig skulle uttrycka hur varje framtida sovjetisk skola skulle se ut – både i och utanför skolan, skrev han, togs barnens arbete på allvar, och det hade alltid som syfte att mynna ut i ett verkligt deltagande i samhällslivet. I en mönsterskola fanns till exempel tabeller som dokumenterade förbättringar i barnens arbetarkvarter som de hade planerat och genomfört under loppet av 10 år. Samtidigt verkade självstyrande ungdomsgrupper över hela landet, med stöd av Krupskaja, för att studenter skulle engagera sig i den lokala politiken.

Ett ständigt tema bland amerikanska undervisare som tittade på det sovjetiska systemet var att det verkade ta demokratiska värderingar på allvar, något som för amerikanska skolor bara var en läpparnas bekännelse. Det är sant att sovjetiska undervisare fick inspiration från utländska borgerliga teorier, men samtidigt jobbade inhemska psykologer hårt med att försöka tillämpa den historiska materialismen på teorier om människans utveckling. Den främste av dessa, Lev Vygotskij, observerade att individens utveckling var en oskiljbar del från socialt samspel och mänsklig utveckling, och hävdade att språket och de verktyg som är tillgängliga för oss formar våra intellektuella möjligheter att lära oss. Således ska förmågor som att läsa och skriva hedras i klassrummet som en komplicerad kulturell aktivitet, och läras ut på sätt som är meningsfulla för barn och relevanta för livet, och lärandet ska ”organiseras på ett sådant sätt att läsande och skrivande är nödvändigt för något”. Först när barn anammade läsande och skrivande som verktyg för att forma sin omgivning, hävdade han, skulle de bli motiverade att bemästra dem. Det är slående att ett samhälle vars själva dagliga existens bokstavligen var belägrad, gjorde ett medvetet val att bejaka barnens aktuella värde framför deras framtida mervärde, samtidigt som ett så mäktigt samhälle som USA fortsätter att lägga oron för framtida produktivitet på studenternas axlar. Dewey var chockad över hur lite träning i arbete som pågick i sovjetiska skolor jämfört med sina amerikanska motsvarigheter. Trots Sovjetunionens försök att industrialisera gav ett trängande behov av utbildade arbetare, vidhöll varenda administratör, från Lenin till Krupskaja till Folkkommissarien för utbildning, Anatolij Lunatjarskij, att

teknisk utbildning skulle äga rum först efter grundskolan och gymnasiet.

Både Dewey och Wilson var överraskade över att inte hitta några tecken på indoktrinering eller intolerans, som de hade förväntat sig att stöta på i sovjetiska skolor. I ett tal inför ryska Ungkommunistiska förbundets tredje allryska kongress, hävdade Lenin envist att pamfletter och propaganda inte hade någon plats på skolorna, och att kommunister skulle uppfostras genom att gynna jämlikhet och självstyre:

Det gamla samhället grundade sig på principen: stjäla eller bli bestulen.... När arbetarna och bönderna bevisade att de med egna ansträngningar kunde försvara sig och skapa ett nytt samhälle – så var det början på en ny och kommunistisk utbildning, utbildning i kamp mot utsugarna.... Det är svaret på frågan om hur den unga och uppväxande generationen ska lära sig kommunismen.

I motsats till detta integrerade USA under Första världskriget förskolorna i det offentliga skolsystemet med det uttalade syftet att de skulle fungera som verktyg för att amerikanisera invandrarfamiljer. Amerikansk dagispersonal blev tillsagda att göra hembesök för att kolla upp invandramödrar, och lära ut engelska till mammorna på föräldramöten, ”på grund av ’risken’ med den ’nya makt’ som dessa kvinnors makar hade ’under valen’.”

Under åren av svält strövade miljontals *bezprizorni* (föräldralösa barn) runt på gatorna, och bolsjevikernas löften om gratis, allomfattande offentlig barnomsorg förblev ouppfyllda. Som svar på utbredd svält, undernäring och tuberkulos skar NEP-reformerna i mitten av 1920-talet ner på regeringens finansiering av allt utom grundläggande livsförnödenheter. Ändå var sovjetiska lärare och föräldrar högröstat kritiska mot att stänga skolor, och de arbetade för att säkerställa att de höll öppet, inte bara som utspisningsställen utan som undervisningsinstitutioner där barn fick komma i kontakt med konst, musik och berättelser. För att hålla skolorna öppna tills den ekonomiska situationen förbättrades arbetade föräldrar frivilligt i klassrummen och samlade ihop medel för att betala för utrustningen.

Jämfört med försöken i det svältande Sovjetunionen var utvecklingen i det blomstrande USA inte särskilt imponerande. I slutet av 1920-talet, just innan den stora depressionen, fanns det bara 800 daghem – mer förvaringsutrymmen än utbildningsprogram – och omkring 300 förskolor. Granskningar av daghem i Chicago, New York och i Pennsylvania fann otillräcklig hygien, sjukvård och näringstillförsel på många daghem. De grundläggande säkerhetsföreskrifter som socialarbetare erövrade i mitten av 1920-talet blev till stor del inte genomförda.

Till och med vid höjdpunkten för krigsansträngningarna 1944, med 19 miljoner amerikanska kvinnor i arbete, finansierade Lanhamlagen bara 1.900 daghem som betjänade 75.000 barn över hela landet. Den federala regeringen tillhandahöll omkring två tredjedelar av finansieringen och föräldrarna resten, och programmet upphörde efter kriget. Fram till mitten av 1900-talet var den dominerande bestående barnomsorgspolitikerna i USA ”mödrapenning”, som gav mödrar med låg inkomst betalning för att stanna hemma och ta hand om sina barn. Till slut erkände man att det var otillräckligt, och ersatte det med skattelättnader för barnfamiljer som ”tillät skattebetalare att behålla en lönande anställning”. Men skattelättnader gör inte mycket för att göra barnomsorgen mer prisvärd för amerikanska familjer. Familjerna med lägst inkomst i USA får en skattelättnad på maximalt

1.050 dollar per år och barn.

För bolsjevikerna var skolorna viktiga både som offentliga platser där de yngsta kommunisterna kunde tas om hand medan deras föräldrar arbetade, och som ett medel för att bryta ner, överskrida eller göra om den förtryckande, traditionella kärnfamiljen. Samtidigt förpliktigade sig USA ideologiskt att vidmakthålla kärnfamiljen med en hemmafru i sin mitt, även när industrialiseringen och inlemmandet av kvinnor i arbetskraften gjorde dessa ansträngningar alltmer fåfänga. Barnomsorgspolitiken har inte förändrats särskilt mycket sedan Roosevelts föreskrifter från 1909 om att gynna barnomsorg genom att stärka familjen, och Nixons vägran att ”förbinda den nationella regeringens enorma moraliska auktoritet till gemensamma metoder för barnuppfostran mot de familjecentrerade metoderna”. I avsaknad av breda samhälleliga lösningar, eller att ens erkänna problemet, kämpar familjer själva för att klara av det, och arbetarkvinnor tvingas ofta ta på sig bördan av hushållsarbete och barnomsorg utöver sina jobb.

Inom kort var saker och ting inte så annorlunda utomlands. Med stalinismens framväxt övergav Sovjet drömmen om en socialiserad barnomsorg och började romantisera hemmafruar precis som amerikanerna. Historikern Lisa Kirschenbaum skriver: ”Den stalinistiska ’frigörelsen’ innebar dubbla, till och med tredubbla, skift för kvinnor, som ålades att arbeta utanför hemmet, bedriva offentligt politiskt arbete och ägna sig åt uppgiften att uppfostra framtida kommunister.” Efter årtal av aggressiv ekonomisk liberalisering är Ryssland tråkigt nog tillbaka där det började, med privata elitskolor och hejdlös ojämlikhet. En samtid finansierad och grundare av ”det ortodoxa Eton” har bokstavligen som mål att förbereda studenter för ett återinförande av den ryska monarkin. (”För mig är det mycket viktigt att återställa de traditioner som bröts 1917.”)

Med tanke på dåtidens ekonomiska och politiska begränsningar är det ingen överraskning att den bolsjevikiska visionen att skapa skolor som var verktyg för att förverkliga sig själv snarare än för utsugning, till sist misslyckades. Långt mer chockerande för samvetet är det faktum att detta mål fortfarande anses vara omöjligt för världshistoriens rikaste land.

På min gamla arbetsplats – högkvalitativ, statligt licensierad, icke vinstdrivande och med glidande skala för skolavgifterna – var väntelistan 3-4 år lång. För de som betalade fullt pris kostade programmet 30.000 dollar per år. De enda föräldrar som kunde garanteras plats var de som anmälde sig till väntelistan medan deras barn fortfarande befann sig i livmodern. De enda barn som började hos oss som spädbarn var syskon till barn som redan var inskrivna. Varje dag tillbringade jag minst en timme med desperata telefonsamtal från föräldrar. Men det fanns ett skäl till varför efterfrågan var så stor. Vårt program var reglerat och säkert, en sällsynthet i USA, där dödstaten för småbarn i hem-baserad barnomsorg är sju gånger högre än på daghem. En del hembaserad barnomsorg är utmärkt, andra är förskräckliga. En förälder berättade för mig att när hon lämnade sin son till barnskötaren på morgonen så grät han hysteriskt i en hög stol – och när hon återvände på kvällen satt ungen i samma höga stol och skrek hysteriskt, medan barnskötaren ignorerade honom.

Så görs saker och ting i USA.